

Андрій ПІВЕНЬ

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ЗАГАЙКЕВИЧА

Розкрито роль відомого громадсько-політичного діяча, голови філії “Просвіти” у Перемишлі, Володимира Загайкевича в політичному та культурному житті Перемишля та його околиць. Наголошено на ролі адвоката в організації краю, підвищенні його політичної активності.

Ключові слова: *філія “Просвіти” у Перемишлі, “Міщанська каса”, “Січ”, Володимир Загайкевич, народні віча.*

Володимир Загайкевич – провідний громадсько-політичний діяч Перемишльського краю 20–30-х рр. ХХ ст. Він народився в 1876 р. у Тернополі. Навчаючись у місцевій гімназії, активно включився в громадсько-політичне життя краю, проводячи просвітницьку роботу серед українського населення. Продовжуючи навчання в університетах, у Львові вступив в студентське товариство “Академічне братство”, а згодом у Відні став членом товариства “Січ”.

Повернувшись на Батьківщину, В. Загайкевич у 1907 р. відкрив адвокатську канцелярію в Перемишлі, де на той час активно працювали філія “Просвіти”, товариства “Віра”, “Народний дім”, “Руська щадниця”. Його приїзд значно поживав суспільно-політичне життя у краї. Історик Микола Андрусяк так оцінив цю подію: “Як знаменний бесідник і правник він зразу розгорнув живу культурно-освітню, політичну і економічну діяльність у Перемишлі й повіті, продовжуючи працю старшої генерації з Цеглинським у проводі”¹.

Упродовж 1909–1914 рр. адвокат очолював філію “Просвіти” у Перемишлі. Водночас він керував товариством “Народний Базар”, яке було зареєстроване “з обмеженою порукою”. Архівні документи свідчать, що загальні збори цих організацій без вагань висловлювали довіру своєму голові.

8 травня 1910 р. відбулися довірочні збори товариства “Міщанська каса”, на яких виступив В. Загайкевич. Він відзначив, що більшість перемишльської інтелігенції не розуміє значення цього товариства. Проте за дуже короткий період існування, “Міщанська каса”, – зазначав доповідач, – “придбала понад 150 членів з-поміж наших ремісників, дрібних промисловців і зарібників і станула на так сильнім ґрунті, що можна єї зачислити до найпевніших кредитових інституцій”². У своїй доповіді не оминув В. Загайкевич також проблеми діяльності “Просвіти”, організації народної школи в Перемишлі з українською мовою викладання. Його міркування знайшли відображення у підсумковій резолюції загальних зборів, у якій зазначалося, що створення української школи – першочергове питання для національних сил.

В. Загайкевич також активно включився у партійну роботу, виступаючи на вічах у повіті, що скликалися Українською народно-демократичною партією³.

У 1910 р. після вбивства українського студента Адама Коцка краєм прокотилася хвиля мітингів і віч, особлива роль у яких належала В. Загайкевичу. 10 липня 1910 р. голова перемишльської “Просвіти” виступив на публічному вічу українців Перемишля в справі заснування народної школи з українською мовою викладання. На його думку, зважаючи на негативну позицію щодо цього питання бургомистра д-ра Долінського, така школа повинна була б фінансуватися з приватних фондів⁴.

Після виборів 1911 р. В. Загайкевич став заступником посла Григорія Цеглинського, виступав на вічах від його імені. Передчасна смерть останнього відкрила шлях В. Загайкевичу до Державної Ради. На своєму першому вічі в ролі посла 1 грудня 1912 р. у Перемишлі він зазначив, що буде “в якнайтіснішій звязи з виборцями і для них працювати”⁵. Проаналізувавши зовнішньополітичну ситуацію, він відзначив, що у випадку війни Австрійської і Російської імперій перед українцями відкриється шлях до об’єднання в одну державу.

24 травня 1914 р. Перемишльщина переживала хвилю національного піднесення, пов’язану з відзначенням 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. На урочистості прибули члени “Просвіти”, січові коші й сокільські гнізда Перемишльського та сусідніх повітів (Доброміль, Мостиська), що утворювали один виборчий округ В. Загайкевича. Останній, як повітовий кошовий, у сокільському однострої на коні з булавою в руках перевів перегляд чот “Січей” і “Соколів”. Після того очолюваний ним похід з січовим оркестром рушив вулицями міста. У поході і в богослужінні брали участь перемишльські українські школи, товариства і делегати всіх читалень “Просвіти” з повіту. Замикали похід кінні січові чети.

Урочистості, присвячені роковинам Т. Шевченка, стали одним із перших величавих, зразково організованих походів українців Перемишльського повіту, що свідчило про зростання національно-політичної свідомості.

Роки Першої світової війни не сприяли українському національно-культурному піднесенню у Перемишлі. Філія “Просвіти” та інші національно-культурні товариства припинили свою діяльність. В. Загайкевича було покликано до війська, де впродовж 1915–1916 рр. він був аудитором при т. зв. “Süd-Armee-Oberkommando” в Стрию. Саме тоді В. Загайкевич врятував від смерті багатьох українців, насамперед селян, безпідставно звинувачених у зрадництві Австрії. У 1917 р. його, зважаючи на депутатський мандат, звільнено з війська. У тому ж році він виголосив у Державній раді промову, присвячену звірствам мадярських гонведів над українським населенням Галичини.

У жовтні 1918 р. В. Загайкевич став членом Української Національної Ради, а з листопада того ж року – очолював повітову раду Перемишля, за розпорядженням якої українські збройні загони у ніч із 3 на 4 листопада 1918 р. зайняли місто. Після захоплення Перемишля польським військом В. Загайкевича заарештували.

Звільнившись із ув’язнення, починаючи з 1920 р., відомий громадсько-політичний діяч поринув у суспільно-політичне життя краю, очоливши редакцію “Українського голосу” та відновивши діяльність філії “Просвіти”. У своїх статтях він детально проаналізував причини поразки національно-визвольних змагань. Він усвідомлював, що не одна партія, а всі партії разом можуть зберегти українську дер-

жавність, що “не Надніпрянці або Галичани зокрема в силі збудувати українську державу, тільки що спільними силами можемо це зробити...”⁶.

В. Загайкевич виступав за створення у Перемишлі нової організації, яка б об'єднала всі політичні сили на одній платформі, якою могли бути: 1) “Поміч жертвам наших злиднів”; 2) “Оборона наших найпримітивніших прав людських і національних під фірмою Окружного Горожанського Комітету”⁷.

Проте на перших зборах Горожанського Комітету, за словами В. Загайкевича, “внесено небажаний фермент, який зовсім не причиниться до консолідації наших сил і який міг би в кругах нашої духовної інтелігенції викликати враження пізнаного знехтовання”⁸. Джерело цього фермента він вбачав у церковній політиці, спрямованій на ізоляцію духовенства від громадського руху. У Горожанському Комітеті, поряд з В. Загайкевичем, працювали І. Жовнір, Г. Вітошинський, Л. Цеглинський, А. Сабат. На переконання В. Загайкевича, перемишльське духовенство мало багату традицію громадської і культурно-національної праці.

Починаючи з 1922 р., відомий громадсько-політичний діяч все більше переконувався у необхідності орієнтації на власні сили. 4 червня 1922 р. він писав: “Бита з усіх боків українська державна думка збуваються поволи всяких надій на посторонню поміч... поки що надія тільки на власні сили...”⁹.

Після утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) В. Загайкевич став одним із найактивніших його членів. Під час виборчої кампанії 1928 р. до Польського Сейму і Сенату УНДО поклала значні надії на організаторські здібності В. Загайкевича в Перемишлі, що входив разом із Добромилем і Сяноком до 48 виборчого округу. Він усвідомлював важливість плебісциту для українського населення краю, адже: по-перше, необхідно було засвідчити перед цілим світом характер українських земель під владою Польщі, щоб “доказати, що земля, на якій ми живемо, є українською землею”; по-друге, важливо обрати репрезентативний склад українських парламентарів, що донесуть до громадськості зловживання польської адміністрації у краї. Тим самим, українці отримали б трибуну, “з якої лунало б важне слово в обороні природних насущних прав українського народу, з якої проголошено би перед цілим світом важне обвинувачення проти нашого поневолення, з якої падали б зазиви для боротьби за основне право нації”¹⁰.

Президія ЦК УНДО наполягала на створенні у краї спільного блоку УНДО із УСДП і УСРП, проте без Української партії праці (УПП). Очолити такий блок пропонували В. Загайкевичу, за умови, що професор Гонтарський (другий у виборчому списку, представляв УСДП) буде кандидувати за списком УНДО і складе заяву, в якій зобов'яжеться (у випадку обрання його послом) вступити до українського національного клубу¹¹. Розподіл інших місць у списку безпосередньо залежав від порозуміння цих двох громадсько-політичних діячів. Проте подальші події, а саме – наростання конфронтації між двома провідними українськими політичними силами, звели нанівець попередні домовленості, через що спільна участь у виборчій кампанії виявилася неможливою. Представником українців від Перемишльського повіту у Сеймі Польщі став В. Загайкевич.

Сеймова робота забирала практично весь вільний час відомого громадсько-політичного діяча. Тільки у травні 1929 р., під час закриття сесії, він відбув посольські звіти в Перемишльському, Добромильському повітах і на Сяніччині. У своєму

звіті до ЦК УНДО з цього приводу він зазначав: “Сянничина – повіт гарний, але доволі запушений, а тепер змоглась і поширилась там робота кацапів-москвофілів, яка нашій національній праці сильно загрожує. Для того, покликуючись на рішення ЦК УНДО і Парляментарної Репрезентації, якими приділено працю в тих повітах еще котромусь з послів чи сенаторів, прошу о зарядження, щоби котрий з цих десигнованих вже послів чи сенаторів або який інший з товаришів обняв політичну працю в Сянничині так, що вели б ми її рівночасно в ріжних околицях після пляну, розробленого Василем Блавацьким і Василем Подубинським в Сяноці”¹². В. Загайкевич наголошував на невідкладності політичної агітації серед місцевих мешканців, зазначаючи, що “справа є тим важнійша, що ходить тільки не о сучасну хвилю, але о утвердження націоналізму і становиська нашої партії в Сянничині”¹³.

Зважаючи на прохання перемишльського сенатора, ЦК УНДО і Клуб парламентської репрезентації направили йому на допомогу двох партійців для пропаганди політичної платформи УНДО у 48 окрузі. Проте, за словами В. Загайкевича, “з цього рішення нічого не вийшло, і я в політичній організації території мого виборчого округу не маю від нікого найменшої помочі”¹⁴. Він констатував, що в інших округах на збори з громадськістю приїздило по декілька послів, на відміну від Перемишльщини.

Не отримавши допомоги, В. Загайкевич вдруге звернувся до ЦК УНДО з цим же проханням. Він рекомендував: 1. У Сянничині скликати тільки довірочні збори за поіменними запрошеннями, порозумівшись із Блавацьким або ж Подубинським; 2. На Риманівщині звернутися до окремих осіб, зокрема, о. Юліана Боберського (Яблоніца Польська), о. Василя Мигаля (Дешно), о. Михайла Величка (Воля Нижня), о. Жемпонського (Завадка Риманівська), о. Теофіла Кміцикевича (Поляни Суровичні); 3. Звернути увагу на те, що Безпартійний блок співпраці з урядом у багатьох місцевостях краю проводив збори, на яких агітував за те, щоб “нарід у всіх справах звертався не до своїх послів, тільки прямо до староства, яке всі потреби людей заспокоїть”¹⁵.

Загалом варто відзначити надзвичайну активність повітового народного комітету, діяльність “Просвіти” та інших товариств: у період із 16 березня по 8 грудня 1931 р. ним організовано п’ять посольських віч у Перемишлі, чотири довірочні наради, 19 посольських віч у повіті, 185 організаційних поїздок до сільських комітетів та 17 довірочних нарад у повіті. На більшості посольських віч виступав В. Загайкевич.

19 лютого 1932 р. у будинку Народного Дому відбувся повітовий народний з’їзд, основна мета якого – підведення підсумків попередньо проведеної партійно-політичної роботи у повіті. На з’їзді були заслухані звіти повітового проводу і посла В. Загайкевича. У своїй доповіді останній охарактеризував діяльність парламентської репрезентації, на конкретних статистичних даних показав негативні тенденції, що зародилися в політичному житті Польщі, які, на його думку, спричинені блокуванням проурядових партій у Безпартійному блоці співпраці з урядом¹⁶.

Разом з тим, з’їзд оголосив протест проти таких урядових законопроектів, як про часткову зміну територіальної самоуправи, про військову колонізацію українських і білоруських земель, про державні та приватні школи тощо. Зібрання “за... патріотичну і успішну працю над поправою політичної і господарської долі укра-

їнських мас” висловило повну довіру послу В. Загайкевичу, як, зрештою, і повітовому проводу партії.

7 грудня 1933 р. відбувся черговий повітовий народний з’їзд. В. Загайкевич, проаналізувавши роботу однопартійців за попередній рік, відзначив два напрями діяльності: загальнонаціональну і партійну. Остання значно поступається першому визначальному чиннику. Чільний повітовий діяч не оминув жодної ділянки суспільно-політичного життя краю, діяльності “Просвіти”, інших національних товариств повіту.

В. Загайкевич наголосив, що впродовж року повітовий народний комітет провів 10 засідань. У Перемишлі відбулося два віча, присвячені організаційним питанням та справі шкільного плебісциту. Разом з тим, у повіті відбулося 16 довірочних нарад, у справах громадських виборів здійснено 60 поїздок. Свій звіт В. Загайкевич завершував словами: “Праця увінчається успіхом тоді, як загал нашого населення зрозуміє свідомість політичну на полі націоналізму та вступить як один до політичної організації, а тоді здобудемо свою кращу будучність”¹⁷.

На повітовому з’їзді 31 травня 1935 р., який відкрив посол В. Загайкевич, обговорено суспільно-політичну ситуацію краю, обрано новий склад повітового народного комітету. Зібрання відвідав делегат ЦК УНДО В. Кузьмович.

Одноголосним рішенням В. Загайкевича було обрано головою з’їзду. До президії також увійшли: о. Андрій Борисевич, Леонтина Менцінська, Михайло Ноджак, Іван Чупель. Тоді ж перемишльський посол виголосив організаційний реферат. Під знаком консолідації місцевих національних сил відбулися вибори до повітового народного комітету. До його складу, зокрема, увійшли: о. Малецький Онуфрій – голова, В. Загайкевич, М. Зятикова, адвокат М. Рибак, Д. Греголінський, М. Хробак, Станімір, С. Біян та ін.

У подальшому В. Загайкевич відійшов від активного політичного життя. Повітовий народний з’їзд 24 березня 1936 р. висловив йому подяку “за... невисипути працю на освітньому, економічному й політичному полі”. На цьому з’їзді обрано новий склад повітового комітету, який очолив М. Рибак. Із “старих” у ньому залишилися В. Загайкевич, о. Андрій Борисевич, Біян, В. Войтович¹⁸.

Упродовж 1939–1944 рр. відомий громадсько-політичний діяч працював президентом апеляційного суду у Кракові. У післявоєнний час проживав у Німеччині, де і помер у 1949 р.

Голова повітового Народного Комітету, голова “Просвіти”, Володимир Загайкевич був одним із найвизначніших громадсько-політичних діячів Перемищини у першій половині ХХ ст. Його знало кожне село, саме йому довіряли українці Перемишльського краю при обранні до законодавчого органу міжвоєнної Польщі.

Andrii Piven’. Public activity of Volodymyr Zahaikevych

The author considers the role of public and political activist, head of “Prosvita” branch in Peremyshl’, Volodymyr Zahaikevych, in political and cultural life of Peremyshl’ and its surroundings. He stresses the role of lawyer in organizational activities devoted to elevation of political activity in the region.

Key words: “Prosvita” branch in Peremyshl’, “Mishchans’ka kasa”, Volodymyr Zahaikevych, people’s viche (public meeting).

- ¹ Андрусяк М. Перемишль в історії України до 1918 р. // Перемишль – західний бастион України. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі, зладжений редакційною колегією під проводом проф. Б. Загайкевича. – Нью-Йорк, 1961. – С. 61.
- ² Допись // Перемиський вісник. – 1910. – 13 мая.
- ³ Соляр І. Громадсько-політична діяльність Володимира Загайкевича // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. Збірник наукових праць та матеріалів Міжнародної наукової конференції. Перемишль, 14–15 листопада 1998 р. – Перемишль; Львів, 2001. – С. 55.
- ⁴ Віче в справі школи в Перемишли // Перемиський вісник. – 1910. – 22 липня.
- ⁵ Повітове віче в Перемишли // Перемиський вісник. – 1912. – 6 грудня.
- ⁶ На порозі Нового року // Український голос. – 1921. – 16 січня.
- ⁷ Шкідливий фермент // Український голос. – 1921. – 13 лютого.
- ⁸ Там само.
- ⁹ Сумерок орієнтації // Український голос. – 1922. – 4 червня.
- ¹⁰ Загайкевич В. Одною лавою – спільним фронтом! – Львів – Перемишль, 1928. – С. 3.
- ¹¹ Центральний Державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 398. – Арк. 1.
- ¹² ЦДІАУЛ. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 239. – Арк. 4.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Там само. – Арк. 5.
- ¹⁵ Там само. – Арк. 4–5.
- ¹⁶ Соляр І. Перемиський повітовий комітет УНДО // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної наукової конференції. Перемишль, 11–13 квітня 2002 р. – Перемишль; Львів, 2003. – С. 127.
- ¹⁷ Там само. – Арк. 8.
- ¹⁸ Там само. – Арк. 10–11.